

14.

POŽADAVKY ČESKÉ A MORAVSKÉ ŠLECHTY PŘEDLOŽENÉ KRÁLI JANU LUCEMBURSKÉMU R. 1310.

Překonávání feudální rozdrobenosti dalo se u nás po etapách, z nichž jednu na počátku 14. století vyznačuje charakteristicky koncept listiny, v podstatě už povahy volební kapitulace, kterou novému králi Janovi předložila česká a moravská šlechta strachující se o svou účast na ústřední vládní moci v českém státě.

K sepsání tohoto dokumentu dochází v době, kdy se zakončuje údobí bezvládní resp. nedostatku silné ústřední moci vzniklé v českém státě po vymření přemyslovské dynastie r. 1306. Velmoži tlačeni k tomu nižší šlechtou, městy, církví a v neposlední řadě také ne-

spokojenými masami lidu, jsou nuceni likvidovat chaotické poměry předchozích několika let, ačkoliv skupině nejsilnějších velmožů nebyl zmíněný neuspokojivý stav zcela proti mysli.

Do normálních poměrů stabilisované monarchie přecházejí čeští feudálové s podmínkou, že nový panovník uzná určité meze královské pravomoci a bude respektovat to, co velmoži sami považují za svá nezadatelná práva, za práva, jimiž se zabezpečuje jejich výsadní postavení ve státě.

Zdali skutečně Jan Lucemburský na tyto požadavky přistoupil a po svém korunování na českého krále žádané privilegium českým a moravským stavům vydal, nevíme. Z toho, že z r. 1311 se zachovalo zvláštní Janovo privilegium pro Moravu, a to obsahu značně skromnějšího a ve formulacích mnohem mírnějších,^{*)} lze soudit, že návrh podaný Janovi českou šlechtou r. 1310 neprošel v plné šíři, nýbrž byl nejspíše i pro Čechy zjednodušen a zbaven všeho protikrálovského ostří.

V každém případě je dokument z r. 1310, který zde otiskujeme v zachovaném textu původním i v novodobém českém překladu, mimořádně důležitým dokladem raného českého stavovství a stavovské politické ideologie. Jeho autor, kterého bohužel neznáme, byl nejen velmi vyspělým latinským stylistou, hýbrž i pozoruhodným politickým theoretikem a v neposlední řadě i zkušeným a vzdělaným právníkem.

Z literatury:

Václav CHALOUPECKÝ, Inaugurační diplomy krále Jana z r. 1310 a 1311, Český časopis historický, roč. 50, 1947—1949, díl II. (1949); Josef KALOUSEK, České státní právo, 2. vyd. (uspořádal B. RIEGER), Praha 1892, str. 246—254.

Johannes Dei gratia Boemiae et Poloniae rex, sacri imperii citra montes vicarius generalis ac Lucemburgensis comes, omnibus in perpetuum.

Gloriae regalis culmen attollitur, tempusque datur vitae felicitati productius, dum rex amari, non timeri desiderans, non saevientis, sed diligentis potius in subjectorum assumit gubernatione officium. Nam dum ipsis in rege et regi in eis sic complacet, ex hujusmodi caritativae receptionis operibus pax, et ex pacis totius boni procedit stabilitate fomentum, et pium illud regis pacifici, quo humanum genus, ut honeste vivat, alterum non laedat, jus suum unicuique tribuat, informat, decretum ad suum feliciter infelici dudum transgressione abolitum revocatur effectum.

Quapropter nos, qui gubernationi regni Boemiae superna sumus dispositione

Jan z boží milosti král Čech a Polska, generální náměstek svaté říše před Alpami a lucemburský hrabě, všem na věky.

Vrchol královské slávy se zvyšuje a je hojněji času pro životní štěstí, když král, přející si býti milován, a nikoli býti obáván, zaujme svou vládou nad poddanými úřad ne někoho, kdo zuří, nýbrž kdo miluje. Neboť když poddaní v králi a král v poddaných má zalíbení, vzhází z účinků této laskavé vzájemnosti mír a ze stálosti míru útěcha všemu dobru a šťastně nabývá nové účinnosti zbožné ono poslání krále — mírotvorce, nabádající pokolení lidské, aby počestně žilo, jiného nepoškozovalo a každému jeho práva přálo, což dotud na neštěstí bylo přestupováno a naráželo na překážky.

Pročež my, kteří nejvyšším rozhodnutím byli jsme postaveni do vlády nad

^{*)} Viz jej v českém překladu v chrestomatii „Naše národní minulost v dokumentech“ I., Praha 1954, str. 82—84.

praepositi, sic in ipso vivere, sicque Deo auxiliante proponimus dirigere actus nostros, quod nil sibi vendicet odium vel favor usurpet illicitus, sed omnia ex caritate composita inter nos et ipsius regni incolae fidei amoris et dilectionis perpetuae sentiant firmitatem.

Et ut hujus nostri laudabilis Deo favente propositi iidem regnicolae in efficaci et benigna sentiant prosecutione progressum, hoc eis promittimus et ad hoc nos fidei et constanti promissionis vinculo obligamus.

I. Quod venerabilem in Christo patrem D. Johannem Pragensem episcopum, principem nostrum dilectum, et successores suos, ipsam Pragensem ecclesiam totumque clerum, nec non nobiles et terrigenas, regnique ipsius populum universum, bona et possessiones ipsorum, in eorum conservabimus juribus, et eorum libertates, consuetudines, privilegia et jura quaelibet, tam in iudicio quam extra iudicium, firma et illibata servabimus, nec ea immutabimus nec diminuemus in aliquo, sed ea et per nos tenebimus et per alios teneri et servari semper ab omnibus immutabiliter faciemus; nec aliquibus, cujuscunque conditionis aut status fuerint, hominibus aliqua, quae praedictis juribus, consuetudinibus, privilegiis vel libertatibus praedjudicare possent, privilegia dabimus, imo data ab aliis praesentibus revocamus.

II. Et ne hujus generalitatis ambiguum calumniosae quispiam interpretationis figuracione adhibita in praeditae nostrae voluntati contrarium et ipsorum regnicolarum odibilem referat intellectum: eorumdem regnicolarum jura, quae magis dilucidatione et aperta intelligentia opus habent, per hoc non revocatis nec diminutis aliis, promissa quoque nostra, quae eis super eisdem juribus et quibusdam certis articulis observandis praestitimus, praesentis scripti mandavimus annotatione includi.

českým královstvím, máme v úmyslu tak zde žítí a tak s boží pomocí řídití své činy, aby tu nebylo místa pro nenávisť ani pro nezřízenou přízeň, nýbrž aby všechny vztahy mezi námi a obyvateli tohoto království v laskavosti uspořádané pociťovaly pevnost lásky a milování.

A aby titíž příslušníci království uznali pokrok v účinném a dobrotivém provádění našeho chvályhodného předsevzetí v boží přízni, toto jim slibujeme a k tomu se zavazujeme věrným a pevným poutem slibu.

I. Že ctihodného v Kristu otce p. Jana, pražského biskupa, knížete našeho milého a jeho nástupce, pražský kostel sám i veškeré duchovenstvo a rovněž urozené a zemany a veškeren lid tohoto království a jejich statky a nemovitosti zachováme při jejich právech a jejich svobody, obyčeje, výsady a práva jakákoli, ať na soudě či mimo soud, uchováme pevná a nedotčená a v ničem je ani nezměníme ani nezmenšíme, nýbrž je i sami budeme držet i budeme dbát toho, aby od jiných nezměnitelně navždy byla držena a zachovávána; a nikomu, ať by byl jakéhokoli postavení a stavu, nedáme žádné výsady, která by řečeným právům, obyčejům, výsadám či svobodám byla na škodu, nýbrž spíše tímto listem odvoláváme, co od jiných (v tomto směru) bylo dáno.

II. A aby snad někdo dvojsečností této všeobecné formulace nezneužil zlovolným výkladem tak, že by jí dal smysl odporující naší vůli a nepříznivý oněm příslušníkům království, nařídili jsme do záznamů této písemnosti vložiti práva těchto příslušníků království, jež zvláště vyžadují objasnění a otevřeného výkladu, aniž bychom tím odvolávali nebo zmenšovali práva jiná, a rovněž (sepsati) své sliby, které jsme jim poskytli ohledně zachovávání těchto práv a některých určitých článků.

Specialiter enim haec jura regnicolas ipsos ab antiquo habuisse, et a nobis et successoribus nostris habere debere, praesentibus profiteamur:

1. Quod videlicet nobiles et terrigenae ipsi non tenentur, nec nos ipsos ad hoc debemus aliqua ratione compellere, quod ad expeditionem procedant aliquam ultra quam metae terrarum Boemiae et Moraviae se extendunt, nisi hoc ab eis, ut ultra metas ipsas ad expeditionem procedant, nostris possumus precibus vel denariis obtinere. Sed cum ipsis terris Boemiae et Moraviae vel earum alteri defendendae vel pacificandae immineret necessitas, ad hoc sive expeditione, sive servitio alio opus esset, Boemi et Moravi simul vel divisim, prout bonum et status terrarum ipsarum exegerit, procedere necessario tenebuntur.

2. Collecta generalis quoque, quae vulgariter berna dicitur, nec per nos nec per successores nostros reges Boemiae ipsi regno debet imponi vel recipi, nisi in duobus casibus infrascriptis: ad coronationem videlicet regis, et ad quamlibet regis filiam maritandam. Et tunc collecta ipsa hoc modo solvetur: videlicet quilibet laneus vel molendinum super flumen, quotquot rotas habuerit, unum fertonem argenti, et quilibet artifex mechanicus de artificio suo, quaelibet taberna et quodlibet molendinum super rivulum, etiamsi plures rotas habuerit, unum lotonem argenti, et si argenti usus non fuerit, pro fertone XVI, pro lotone IIII or grossos Pragenses; de agris autem, qui per laneos distincti non sunt, de aratro, unum fertonem nobis ipsius collectae nomine solvere tenebuntur. Illos autem agros, laneos, artifices, molendinatores et molendina solummodo collectae predictae subjecta et obnoxia esse dicimus, de quibus dominis eorum census solvitur, et non sunt ipsorum dominorum vel servitorum suorum usibus deputata. Si quae autem ex eis vel servitores dominorum ipsorum pro servitio suo tenent, vel ipsi domini pro se colunt, vel suis vel curiarum suarum vel

Prohlašujeme tedy tímto, že oni příslušníci království odedávna měli a od nás a našich nástupců mají míti jmenovitě tato práva:

1. Že totiž urození a zemané sami nejsou povinni, a ani my je k tomu nemáme z nějakého důvodu donucovat, táhnouti na nějakou výpravu mimo hranice území Čech a Moravy, leč bychom toho, totiž aby za ony hranice táhli na vypravu, mohli dosáhnouti svými prosbami nebo penězi. Avšak kdyby oněm zemím Čechám a Moravě nebo z nich některé hrozila nezbytnost obrániti je nebo je uklidniti („pacifikovat“), k tomu nutně budou povinni táhnouti Čechové i Moravané spolu nebo odděleně, jak by toho vyžadovalo dobro a stav těchto zemí.

2. Všeobecná sbírka také, která se domácím jazykem jmenuje berna, nemá tomuto království býti ukládána nebo (od něho) přijímána námi nebo našimi nástupci, králi českými, leč ve dvou případech takovýchto: totiž ke korunování krále a k sňatku kterékoliv dcery královny. A pak se ona sbírka bude platiti takto: totiž každý lán nebo mlýn na řece, ať by měl jakýkoli počet kol, (bude platiti) jeden čtvrtník stříbra a každý řemeslník ze svého řemesla, každá krčma a každý mlýn na potoce, i když by měl více kol, jeden lot stříbra a kdyby stříbro nebylo v užívání, za čtvrtník 16 a za lot 4 pražské groše: z polí pak, jež nejsou rozdělena na lány, z rádlá jeden čtvrtník budou nám povinni platiti z titulu této sbírky. Avšak za podrobené a podléhající zmíněné sbírce prohlašujeme pouze pole, lány, řemeslníky, mlynáře a mlýny, z nichž se platí plat jejich pánům a jejichž služba není přikázána přímo jejich pánům nebo jich služebníkům. Jestliže pak některé z nich buď drží za svou službu služebníci jejich pánů aneb obhospodařují je pro sebe sami páni, nebo je přidělili služebním nebo strážním účelům svých dvorů nebo svých statků, z těch,

bonorum suorum officinis vel officiis vel custodiis deputarunt, de ipsis dicimus non debere solvi collectam.

3. Antiquum etiam regnicolarum ipsorum jus, quod aliquorum praedecessorum nostrorum regum Boemiae temporibus abolitum et abusu revocatum fuerat, renovantes, decernimus et in perpetua de cetero volumus stabilitate manere, quod quicumque filiis masculis non relictis decesserit, filiae superstites in hereditate et bonis paternis succedant.

Si autem nec filios nec filias habens, et nulla de bonis suis in vita vel in morte dispositione facta decedat, proximiores usque ad quartum consanguineitatis gradum masculini vel feminini sexus heredes in bonis suis omnibus et hereditate succedant.

Quibus non existentibus, et legitima bonorum suorum dispositione, prout praemisum est, per decedentes non facta, ad nos tunc demum bona decedentium taliter (totaliter?) devolvantur. Et hoc idem in bonis eorum, qui pro delictis suis capitali puniuntur sententia, volumus observari: licere autem volumus*) omnibus filiorum et filiarum posteritate carentibus, et capitali, ut dictum est, sententia puniendis, de bonis suis in vita et in morte disponere, prout eorum placuerit voluntati.

4. Ceterum ut omnis, quae de nobis ipsis nobilibus et terrigenis regni Boemiae possit oriri, suspicio vel displicendi materia auferatur, hanc nobis legem cum adimplendi necessitate imponimus, et hoc in nobis et successoribus nostris perpetuae obligationis observatione firmamus, quod nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in Boemia vel Moravia, vel in curia nostra ponemus alienigenam, nec bona, possessiones vel castra,

pravíme, nemá se sbírka platit.

3. Obnovujeme také starodávne právo těchto příslušníků království, jež za času některých našich předchůdců, českých králů, bylo zrušeno a neoprávněně odvoláno, stanovíme a chceme, aby na příště zůstalo trvale pevné, že kdyby kdo zemřel nezanechaje synů, nechť nastoupí v dědinu a otcovské statky dcery.

Kdyby však zemřel bez synů i dcer a neučinil o svém jmění pořízení za života ani na případ smrti, ať ve jmění jeho všechno i dědinu nastoupí bližší dědicové mužského nebo ženského pohlaví, až po čtvrtý stupeň pokrevnosti.

Kdyby (ani jich) nebylo a nestala se, jak prve bylo řečeno, se strany zemřelých zákonná dispozice jměním, teprve tehdy takto spadne jmění zemřelých na nás. A totéž chceme, aby se zachovávalo i v případě jmění těch, kteří jsou za své delikty trestáni hrdelním nálezem. Chceme*) totiž, aby se dovolilo všem, kdož postrádají potomstva synů a dcer a kdož, jak bylo řečeno, mají býti potrestáni hrdelním nálezem, aby o svých statcích pořizovali za života i na případ smrti, jak by se zlíbilo jejich vůli.

4. Jinak, aby bylo odstraněno všechno podezření a zdroj nelibosti, jež by o nás mohlo vzniknouti u urozených a zemanů českého království, stanovíme si tento zákon s nezbytností jej plnit a stvrzujeme za nás i za naše nástupce věčný závazek jej dodržovati, že ani v Čechách ani na Moravě neustanovíme žádného cizince za hejtmana, purkrabího, kastelána na našich hradech nebo při našem dvoře, ani že statky, držebnosti nebo hrady, nebo nějaké úřady, nedáme trvale nebo dočasně cizincům ani že nepřipustíme,

*) V jednom opise latinského originálu čte se „nolumus — nechceme“, což přijímal Kalousek, I. c., str. 565. Avšak logika kontextu i historických souvislostí svědčí o tom, že zde skutečně původně bylo „volumus“.

vel officia aliqua alienigenis ipsis in perpetuum vel ad tempus dabimus, nec eos hereditare in regno Boemiae alicqualiter admittemus:

sed praedicta omnia in Boemos vel in Moravos tantum per nos ita dispensari debere decrevimus, quod nobis non licere aliud iudicamus. Et ne subrepat alia, quod una via sub sincera sollicitudine prohibetur, hoc praedictae nostrae legi cum aequali observationis necessitate adjungimus, quod nullum alienigenam vel extraneum in Boemia vel Moravia hereditates, castra, possessiones, bona immobilia vel jura aliqua emere vel empta retinere alicqualiter admittemus. Sed si alicui de talibus bona hujusmodi donata vel legata, vel forte in dotem dominae alicujus de Boemia vel Moravia fuerint assignata, vel quocunque alio titulo pervenerint ad eundem, ea a die, qua ad eum pervenerint, intra annum vendere alicui terrigenae teneatur; quod si non fecerit, omnia praedicta, quae fuerat assecutus, tunc ad proximiores ipsius dominae consanguineos statim post ipsius anni terminum devolvantur.

Et quia omnia et singula supradicta terrigenis ipsis firma semper volumus et illibata servare, promittimus, quod cum favente Domino in regem Boemiae fuerimus coronati, literas praesentis tenoris cum majoribus sigillis nostris regalibus, quibus tunc utemur, sigillatas, triplicatas ipsi domino episcopo Pragensi et terrigenis infra duas septimanas a die coronationis nostrae dare nullatenus obmittemus.

aby nějak v království Českém vlastnický se účastnili:

naopak rozhodli jsme, že vše uvedené má být v našich rukách k dispozici pouze pro Čechy nebo pro Moravany, což — jak soudíme — jinak nám ani nesluší (činit). A aby se nešlo cestou druhou, když jedna je zřetelně zakazována, připojujeme k předchozímu svému zákonu, se stejnou nutností věc zachovávat, že nijak nepřipustíme, aby jakýkoli cizinec nebo cizozemec v Čechách nebo na Moravě zakupoval nebo zakoupené držel dědiny, hrady, držebnosti, nemovitosti, nebo jakákoliv práva. Avšak, kdyby někomu z takových byly statky tohoto druhu darovány nebo odkázány nebo snad mu dány jako věno některé paní z Čech nebo Moravy, nebo přešly na něho z jakéhokoli jiného titulu, ať je povinen do roka ode dne, kdy k němu přešly, prodati je některému domácímu šlechtici; kdyby toho neučinil, všechno uvedené, čeho získal, ihned po uplynutí roční lhůty spadne na bližší pokrevníky oné paní.

A ježto všechny a jednotlivé výše řečené věci domácím šlechticům chceme pevně a neporušeně zachovávat, slibujeme, že až z přízně boží budeme korunováni na českého krále, dáme pražskému biskupovi a šlechtě ve dvou týdnech ode dne svého korunování ve třech vyhotoveních list tohoto znění zpečetěný většími královskými pečeti, jejichž tehdy budeme používat.

Latinský text zde otištěný je převzat z edice v díle: Josef KALOUSEK, České státní právo, 2. vyd., 1892, str. 563—565.